

Introducció

Ara mateix, Barcelona ja no és la gran ciutat fabril que fou durant més de dos-cents anys, els que van des de l'arrencada de la indústria manufacturera, a finals del segle XVIII, fins al tancament de la majoria de fàbriques urbanes, al final del segle XX.

Durant aquest període, els espais de producció industrial —obradors, tallers, naus, fàbriques, grans conjunts productius— s'estengueren arreu de la ciutat. Primerament al nucli històric, després a bona part de l'Eixample i mes enllà, als municipis propers que serien absorbits per Barcelona —de Sants a Horta, passant per Sant Martí i Sant Andreu—, fins a constituir un paisatge infinit de xemeneies fumejants.

Barcelona actuà aleshores com a motor de la indústria catalana i concentrà en el seu territori un complex entramat empresarial, una autèntica xarxa fabril amb múltiples interaccions econòmiques i socials, que traspassava amb escreix els límits municipals.

Poc resta d'aquell panorama industrial que van poder veure i viure els nostres avis, els nostres pares o, depenent de l'edat, nosaltres mateixos. El que s'ha salvat, fins i tot al barri del Poblenou —sovint descrit com el Manchester català o el pulmó industrial de Barcelona— no permet una lectura comprensiva del passat fabril de Barcelona.

Aquest llibre vol contribuir a la recuperació de part de la memòria industrial de la ciutat. És el resultat d'una recerca

documental de llarga durada, iniciada a principis de la dècada dels anys setanta amb un treball sobre la Barceloneta, barri en el qual l'impacte de la industrialització sobre una trama setcentista va contribuir a la seva transformació. Van venir després dues dècades d'estudi sobre els barris obrers de la ciutat vella, l'habitatge popular als diversos nuclis fabrils i, finalment, l'Eixample, on els centres productius s'alternaven amb les residències burgeses.

Al final del segle XX un grup d'historiadors, geògrafs, arquitectes i fotògrafs vam iniciar l'aventura de recollir i documentar les restes del passat fabril barceloní, davant una destrucció del patrimoni que semblava no tenir aturador. Fruit d'aquesta feina, l'any 2000 es publicà un llibre, com a part visible del projecte *Ciutat i Fàbrica*, al qual se sumarien diverses iniciatives, sorgides d'entitats dels antics barris industrials —com ara Sant Andreu, Sants i, especialment, el Poblenou—, que completaren les recerques realitzades des de l'àmbit de la història econòmica i industrial.

El trist record de l'enderroc dels grans i emblemàtics conjunts fabril d'Icària, per aixecar la Vila Olímpica, va servir de revulsiu per iniciar la batalla contra la destrucció del patrimoni fabril amenaçat pel Pla 22@. L'aferrissada i llarga defensa de Can Ricart, al Poblenou, va ser el símbol que la ciutadania no volia oblidar el passat industrial, i que es resistia a la total desaparició del teixit productiu que havia caracteritzat la ciutat.

La primera dècada del segle XXI ha estat caracteritzada, sens dubte, per la lluita a favor del coneixement, la valoració, la reivindicació i la conservació del patrimoni industrial de Barcelona, amb el suport de l'Associació del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya i nombroses entitats ciutadanes.

Finalment, Barcelona comença a valorar les fàbriques com els motors de les grans transformacions econòmiques i urbanístiques que han conformat la ciutat actual.

Però en aquest reconeixement, sovint limitat als valors arquitectònics, no podem oblidar els seus principals protago-

nistes. Emprenedors, enginyers i tècnics formats a l'Escola Industrial o a les escoles d'arts i oficis, centres d'ensenyament que foren peces clau de la industrialització barcelonina i catalana. Tanmateix, res no hauria estat possible sense una mà d'obra qualificada, homes i dones que van ser capaços d'adaptar-se a les innovacions tècniques i els nous coneixements, alhora que reivindicaven millores en les seves condicions de vida i treball.

Davant d'un panorama industrial complex, tant en el temps com en l'espai, publicar un llibre com *Barcelona, ciutat de fàbriques. Gelats, joguines, perfums... els productes quotidians* plantejava el gran repte de com seleccionar-ne un nombre reduït i representatiu, entre l'amplíssim i variat conjunt de les indústries establertes a Barcelona durant els segles XIX i XX. El criteri adoptat ha estat el d'aplegar-les d'acord amb els productes més estretament vinculats a la vida quotidiana, els articles més utilitzats o consumits per una societat en transformació. El llibre intenta relacionar cadascun d'aquests sectors amb el seu entorn productiu, per mirar d'establir connexions entre fàbriques i indústries complementàries i, alhora, presentar alguns dels protagonistes.

També hem volgut recollir una mirada transversal, la que va del productor al consumidor a través de la publicitat, una nova disciplina que comptà amb la participació de grans dissenyadors, pintors i artistes que donaren relleu als béns de consum, de manera que hem procurat incloure'n alguns exemples.

Finalment, el lector té a les mans una petita mostra, esperem que representativa, per poder percebre el passat industrial barceloní, malgrat desaparicions, transformacions i mutilacions de la gran majoria de centres fabrils. Afortunadament, encara resten vestigis d'aquelles fàbriques —algunes, molt poques, en actiu—, que constitueixen un itinerari urbà i mental que ens permet reflexionar sobre el passat, el present i el futur de la nostra ciutat.